

Se strinjate

Trg kot konec ideologije in kot ideologija sama po sebi

Jochen Kelter

Christoph Hein, prej vzhodnonemški, zdaj preprosto nemški pisatelj, je v svojem eseju z naslovom *Menzlov šahist gre v Hollywood* (objavljen v Nemški demokratični republiki leta 1987 in ponatisnjen v Federativni republiki leta 1990) zapisal: »Trgu sta estetiziranje politike in politiziranje umetnosti postali izmenjujoči se strategiji. Polastil se je obeh in preprosto izkorišča njune paradokse za razkazovanje zbirke svojih proizvodov.« Ta Heinova izjava spominja na Walterja Benjamina, cigar esej iz leta 1936 *Umetnina v času, ko jo je mogoče tehnično reproducirati* kaže na to, da je pisal o obojem: o načinu estetiziranja politike v času fašizma, kot tudi o tem, kako so bila umetniška dela, na primer film, napeljana v to, da so začela s pomočjo industrijskih reprodukcijskih procesov vplivati na družbo. Benjamin je ta proces diagnoziral kot najpomembnejši političnokulturni pojav svojega časa.

Petdeset let kasneje Christoph Hein pravi: »Ko je postalo mogoče reproducirati stvari s tehnološkimi sredstvi, je to umetniškimi delom naložilo obvezo, da so sposobna masovne distribucije. Edini kriterij, po katerem je bil trg pripravljen presoјati umetnost, je bil izključno njegova lastna mera vredno-

sti: finančni uspeh.« In dodaja: »Trg se ne ozira na disidente, ker je vseprodo-ren, vsevključujoč in vsemogočen. Kar ni del trga, preprosto ne obstaja. In vse, kar obstaja v kakršnem koli vrednem smislu, je del trga.«

Mislim, da ta opažanja usmerjajo pozornost na to, kar pisatelji počenja-mo že skoraj deset let vse bolj načrtno in z vse večjim vključevanjem v proce-se političnega odločanja. Prizadevamo si, da bi trg ostal odprt za naše proi-zvode, ki so nematerialno blago, us-tvarjeno z domišljijo, in ki jih trg pre-prosto ni sposoben ovrednotiti na osno-vi njihovih resničnih kvalitet, temveč zgolj na osnovi njihove komercialne vrednosti. Celo v časih, ko tehnologija nenehno širi načine povezovanja tek-stovnih, avdiovizualnih in prostorskih elementov ter večja možnosti shranje-vanja in dostopa, smo si prizadevali zagotoviti, da trg ustvarjalcem literar-nih in umetniških del ne bi odvzemal pravic do integritete, porekla in indi-vidualnega avtorskega lastništva in bi jim primerno plačal prav vsako upo-rabo njihovega izdelka – ustrezno *trgu lastnim* sakrosaktnim principom.

Kar vse je bistveno, če naj se izog-nemo tistemu, s čimer preti Christoph Hein v podnaslovu omenjenega eseja: *Smrt proizvajalca umetnosti v času tehnične reprodukcije*.

Naslednjo vzporednico vidim med našim lastnim početjem in novimi estetskimi vrednotami, ki sta jih ustvarila ekonomski in tehnološki napredek. Ali je naključje, da se je

Kongres evropskih pisateljev, ki je kot neke vrste most med zahodnimi in vzhodnimi ideologijami ugledal luč sveta v sedemdesetih, razvil v učinkovito orodje evropskih pisateljev šele pod pritiski trga? Se pravi pod pritiski, ki so se pojavili proti koncu osemdesetih z oblikovanjem notranjega evropskega trga?

Zame to ni naključje. Neprestano se sprašujem, kako da je naša generacija dosegla tisto, kar prejšnje generacije pisateljev nikoli niso, kljub provokacijam fašizma in vojne in kljub temu, da so jih vodila visoka moralna pričakovanja. Razlog seveda ne more biti v tem, da so bili na neki način slabši pisatelji ali nekompetentni organizatorji. Kot Christoph Hein sem tudi sam materialist. Kar za nas niso naredili vojna, smrtonosne ideologije preteklosti in močan čut za moralnost, je trg, v katerem smo se zdaj znašli vsi, dosegel z grožnjami in komercialnim pritiskom. Evropske pisatelje je postavil tesno z ramo ob ramo, ne glede na naše estetske ali filozofske razlike.

»Čim močnejše in odločnejše ... umetnost izstopa iz trga umetnosti,« pravi Christoph Hein, »tem bolj smo lahko prepričani, da oblast prevzema masovna reprodukcija. In to pomeni, da vsaka drža, ki jo zavzamemo, izpade zgolj kot poza.« Zagotovo smo lahko vsi skoraj vsakodnevno priča temu, kako trg doseže, da se zazdi vsak estetski argument, vsako etično ali kakršno koli drugo stališče, artificialno. Z eno samo izjemo, bi rekel, to je: stališče, zavzeto proti trgu.

S svojim rigidnim materializmom in intelektualnim interesom, da razmišlja v duhu aplikacije Benjaminovih načel

na naš čas (in da sprevača teorijo v realnost), se Hein nagiba k fatalizmu. Pozablja na politični moment, morda zato, ker je bil ta v socialističnih deželah praktično nepoznan. Po drugi strani pa vemo, da trg ni nikakršno superiorno bitje, ki je po propadu komunizma v teh kvazihedonističnih dneh nadomestilo Boga ali Partijo. Trg sam po sebi je glede na svojo celotno strukturo pravil prav tako proizvod politične volje, političnega vplivanja. Preprosto rečeno: tudi trg je samo politika. Poleg tega pa je oprtan še s svojimi lastnimi ideologijami, na primer z idejo, da morajo tržne sile neizogibno predstavljati vrhovno oblast.

Naša naloga je, da poskušamo vplivati na stvari, ne toliko z ideološkimi kolikor s praktičnimi sredstvi, in da vržemo nazaj na trg tiste vrednostne koncepte, ki so postali modni šele z razcvetom svobodnega trga in jih je trg odtlej izkoriščal za dokazovanje svoje legitimnosti: nedotakljivost posameznika, svoboda govora, svoboda pisanja ... Ali seveda trajna pravica ustvarjalcev, da se identificirajo s svojimi deli, in njihova neodtujljiva pravica odločati o tem, kako bodo proizvodi njihove domišljije uporabljeni.

Da ponovim: trg ima svojo zbirko ideologij, ki jih ni le spravil na svet, ampak jih nenehno tudi spreminja. V tem trenutku, na primer, ima svoje evfemizme, kot so *superavtoceste* in *informacijska družba*, pod krinko katerih spretno skriva svoje namere. Bi moral reči *amerikanizme* namesto *evfemizme*? Na koncu pridemo do istega. Nedvomno se zavedamo, da živimo v vse bolj dezinformiranih ali v najboljšem primeru delno informiranih

družbah, ki ne bodo nikoli imele vpogleda v celotno sliko. Zavedamo se, da nimamo neomejenega dostopa do informacij, razen do tistih, ki nas dosežejo v obliki duhovno pohablajočega *infotainmenta*.

Predstava avtocest nam sugerira svobodo in neskončne razsežnosti prostora, ki pa se ob pogledu na naše dejanske ceste izkažejo kot mit. Ne smemo biti tako lahkoverni, da bi nasedli skupku marketinških metafor. Ne smemo zaupati ljudem, ki se uslužno navdušujejo nad njimi in jih vgrajujejo v svoje politično delovanje, ne nazadnje Evropska komisija že skoraj

dve leti ponuja prazne formule in prireja razkošne konference, namesto da bi stopila v korak z evropskim usklajevanjem avtorskih pravic.

Sui generis, trga ne zanima svoboda informacij, skrbi ga samo dobiček. Zagotovimo si torej svoje pravične deleže pri dohodku, ki izvira iz trženja naših del, prizadevajmo si še naprej za to, da bo trg priznal proizvode duha, in borimo se skupaj za svoje moralne pravice, za integriteto in neodtujljivost tistega, kar je naše, ker je rojeno iz naše domišljije.

Prevedla Janina Curk

Bi morali globalizirati nacionalnega avtorja?

Manuel Frias Martins

Mnogi z nezaupanjem gledamo na odnos med »nacionalnimi literaturami in procesom globalizacije«. Pravzaprav zlasti zaradi naraščajočega globalnega obsega in vpliva tehnologije (napredka v informacijskih in komunikacijskih postopkih) in politične ekonomije kulturne sfere izgubljajo kohezivnost, ki naj bi jo imele pred nekaj desetletji. Tesna medsebojna ekonomska odvisnost in okrepitev stikov je povzročila zблиžanje različnih narodov in vse večjo podobnost na ekonomskem in političnem področju. Učinki globalizacije so globoki in kar pogosto smo razočarani nad njenim ekonomskim in političnim delovanjem, da ne omenjam socialnih

protiučinkov ter teženj k ideološkemu ekstremizmu in religioznemu fundamentalizmu. Sicer pa verjamem, da je globalizacija do nepredstavljive stopnje kompleksnosti namesto k homogenizaciji kulture doprinesla k *pospešitvi kulturne in literarne diferenciacije*.

Integrativni ekonomski in politični moment globalizacije je nedvomno močan. Vendar se zdi, da je v današnjem svetu težko pričakovati enotno globalno kulturo, posebej na področju literature. Namesto uniformnosti in homogenizacije smo danes priča obstoju številnih diaspor in multikulturnih področij, ki sestavljajo presenetljivo bogate in raznolike literarne mreže: od indijskih in evropskih piscev, ki se pojavljajo v Afriki, do azijskih, ki so prodrli v Kanadi, pa od afriških, dobro uveljavljenih v Evropi, do južnoameriških in karibskih z aktivno vlogo v